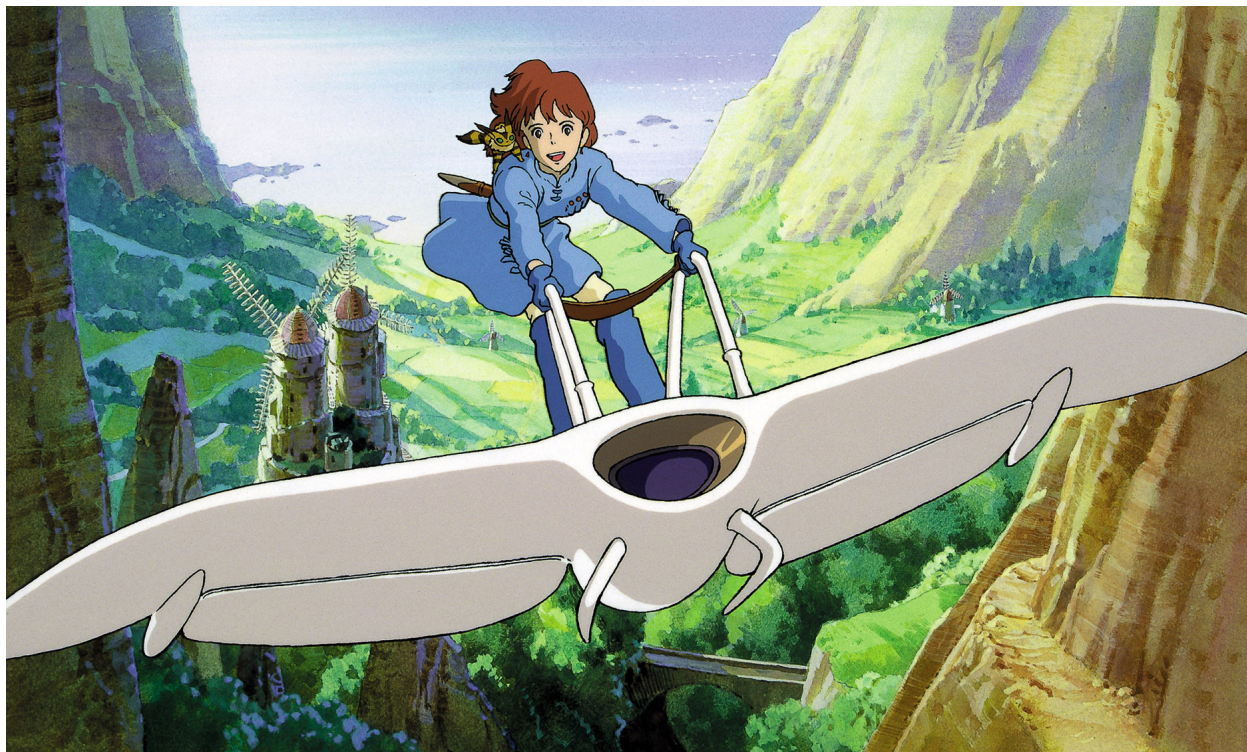

Nausicaä från Vindarnas dal

Jorden som vi en gång kände den existerar inte längre. Tusen år har gått sedan den mänskliga civilisationen utplånades under "de sju dagarnas krig", och det ekologiska systemet har i stort sett havererat. Några få mänskliga samhällen finns kvar isolerade av en giftig djungel fylld av aggressiva jätteinsekter och ett hav så försurat att det förvandlats till syra.

Konkurrensen mellan kungadömena, vart och ett drivet av olika övertygelser om hur människan ska återöppna jorden, hotar att bli en kraft på väg att förgöra det lilla som finns kvar av det som kallas mänsklighet.

Japans och kanske världens idag främste animatör Hayao Miyazaki skapade med sin debut "Nausicaä från Vindarnas dal" en film som mer än 20 år efter sin tillkomst fortsätter att vara en skrämmande aktuell allegori över miljöförstöring, militarism, kärnvapen och människans oförmåga till fredlig samexistens. Men filmens centrum är en kvinnlig hjältninna som visar en ny väg byggd på mod, kärlek och medmänsklighet.

Rekommenderad från åk 5

EN FILMHANDLEDNING AV
LOUISE LAGERSTRÖM

Filmens handling

I Vindarnas dal lever man fredligt och i harmoni med naturen och har tack vare de starka vindarna sluppit att smittas av den växande giftjungelns sporer. Kungen Jahl har trots det insjuknat. Men hans dotter, prinsessan Nausicaä, har viljan och modet att hjälpa honom och sitt folk. Hon är en energisk våghals som flyger sin "må", en glidflygare, och räds varken djungeln eller de jättelika insekter, ohmer som härskar där.

I filmens inledning räddar hon livet på Lord Yupa, en älderman och svärdmästare från hennes by, när han attackeras av en ohmu. Yupa, som ständigt är på resa, söker den blåklädde frälsaren, som enligt legenden skall återförena mänskligheten och naturen. Så menar i alla fall byns äldsta och kloka kvinna Obaba.

En natt störtar en enorm flygfarkost tillhörandes Torumekerna i Vindarnas dal. Bland vrakspillrorna finns den svårt skadade prinsessan Rastel av (riket) Pejite som suttit fastkedjad som gisslan. Ombord finns också en av de "jättekrigare" som i hemlighet bevarats från "de sju dagarnas krig" som ödelade större delen av mänskligheten. Den har sedan dess legat begravnen under Pejite men har nu stulits av torumekerna. Byborna tar hand om den livsfarliga 'varelse' ovetandes om vad den är och snart märker de också att kraschen fört med sig giftiga sporer som nu sprider sig i dalen.

Inom kort invaderar en armada av torumeker dalen och

mördar Nausicaäs far, kungen. Yupa försöker medla mellan den upprörda flickan och torumekernas kvinnliga befälhavare Kushana och hennes medhjälpare Kurotowa. Han inser att en hämnd skulle resultera i ett veritabelt blodbad. Torumekernas plan är att med hjälp av "jättekri-garen" bränna ner den ständigt hotande djungeln och förena alla riken i en enda stat under torumekiskt styre.

Kushana tar med sig Nausicaä som gisslan när hon flyger tillbaks hem. På vägen blir de attackerade av en flygande krigare från Pejite. Flera av planen i den stora formationen skjuts ner men Nausicaä lyckas rädda sig själv och Kushana och nödlandar i djungeln. Hon lyckas också rädda livet på pejiteflygaren som efter tumultet också har kraschat. Han visar sig vara prins Asbel, tvillingbror till den omkomna Rastel.

Kushana beger sig tillbaks mot Vindarnas dal medan Nausicaä och Asbel beger sig till Pejite som ligger i ruiner sedan tolmeckierna lockat ohmuerna att förstöra staden. Soldater därifrån är nu hämndlystna och planerar att ge igen med samma mynt. De tänker försöka återvinna jättekri-garen och hämnas.

Nausicaä beger sig hemåt mot dalen där folket står beredda att försvara sig mot torumekerna. Kushana börjar bli otålig och vinden har slutat att blåsa. Ett illavarslande tecken.

Några män från Pejite har tillfångatagit en ohmubaby för att locka ohmuerna att attackera Vindarnas dal. Trots beskjutning lyckas Nausicaä i sitt glidflygplan ändå få ner babyn på marken. När hon försöker rädda den från att gå ner i det dödliga vattnet blir hennes fot skadad av frätande syror. Men djuret som inser hennes goda avsikter sticker ut läkande tentakler som lindrar såret.

Nausicaä närmar sig Vindarnas dal i det pejitiska stridskeppet vilket gör att Kushana blåser torumekerna till strid. Invånarna från Vindarnas dal har forskansat sig i det kraschade flyplansvraket. Men när alla förstår att ohmuerna är i antågande slutar de att slåss. Kushana tar nu fram sitt ess ur rockärmen, jättekri-garen.

En oformlig, glödande människolik gestalt uppenbarar sig och sänder ut strålar mot ohmuerna. Många av dem förångas i ett svampmoln av eld. Men monstret tappar snart sina krafter och förtvinar inför de häpnadsväckande människorna i dalen och ohmuarmén fortsätter sin framryckning.

Nu ställer sig Nausicaä själv i frontlinjen och just när alla tror att hon skall dödas, blir ohmuerna, som genom ett mirakel, helt lugna. De betraktar den livlösa Nausicaä

på marken och sänder ut sina gyllene tentakler runt hennes kropp. Hon höjs mot skyn i ett nystan av gyllene trådar, vars ljus fyller hela dalen. Nausicaä klädd i blått framträder som pojken i legenden som Obaba tidigare talat om.

Plötsligt börjar vinden att blåsa igen. Massan av ohmuer drar sig tillbaka och torumekerna erkänner sig besegrade. Byborna bygger upp det som raserats och Vindarnas dal tycks gå mot en ny framtid.

Anime och Manga inte bara för barn

Hayao Miyazaki född 1941, är japansk animatör och regissör. Han startade som mangaserietecknare och började arbeta med filmanimation 1963 på filmstudion Toei Animation. 1985 startade han tillsammans med animatören Isao Takahata Studio Ghibli. En studio som kommit att bli synonym med animerad japansk film men också en motbild till de dominerande bolagen i väst: Disney, DreamWorks och Pixar och ett nytt sätt att betrakta animerad film på bio.

För de flesta av oss har animerad, eller tecknad som det en gång hette, associerats med film för barn. Framför allt har utbudet som från början helt dominerades av Disney handlat om att överföra äldre sagor och bekanta litterära figurer till längre biograffilmer. Snövit, Askungen, Ringaren i Notre Dame, Pinocchio med flera. Målgruppen har varit barn vilket också har styrt in filmerna i en 'gullifiering' av figurerna, inte minst uppsjön av animaler, och ett, ur ett västerländskt-normativt tydligt moraliskt pedagogiskt uppsåt i berättelsen.

Japansk anime (förkortning av animeshon från engelska animation) som ofta bygger på en manga (tecknad serie i tidningsformat) har funnits som en teveprodukt i Japan ända sedan 50-talet (fram till 1980-talet kallades anime för manga-eiga, d v s manga-film). Den skiljer sig både formmässigt, tematiskt och dramaturgiskt från det vi historiskt kallat 'tecknad' film och vänder sig inte alls bara till barn. Det finns en rad olika genrer från science fiction, fantasy och "mecha" (populära filmer där robotar har en viktig roll), humor, specialriktade filmer mot pojkar och flickor i vissa åldrar, till renodlad småbarnsfilm.

Genom Miyazaki, som ofta berättar sina historier ur ett barns perspektiv, har japansk anime slagit igenom stort i västvärlden. "Spritited Away" vann en oscar 2003 för bästa animerade film och sedan dess har flera av hans tidigare filmer, som "Prinsessan Mononoke", "Kikis Expressbud", "Min granne Totoro", "Porco Rosso" och

“Det levande slottet” nått både biografer och getts ut på dvd för fans i hela världen. Ironiskt nog är det genom Disneys försorg som filmerna fått den spridning de har idag genom att man köpt världsrättigheterna till Ghiblis filmer. Samförståndet med den japanske regissören har dock inte varit av ömsesidig karaktär och han har blivit upprörd över hur de självvåldigt klippt om och 'softat' till hans berättelser för att passa en amerikansk publik.

Miyazaki har funnit en egen estetik och en egen röst. De är logiskt att amerikanska filmbolag har börjat kasta lystna blickar och samtidigt blivit inspirerade. Tekniskt sett har animationen i allmänhet, till skillnad mot Miyazaki som fortfarande till stor del handtecknar, gått mot ännu mer avancerad dataanimation. Men tematiskt märks att Disneys och Pixars producenter insett fördelarna med att locka även en äldre publik. Marknadskänsliga som de är släpper de sällan filmer som inte riktar sig till hela familjen och fyller den till bristningsgränsen av teknisk briljans och populärkulturella referenser. I detta målgruppstänkande är också förvärven av Miyazakifilmer en pusselbit att tillfredsställa en bred publik även om man hittills inte varit samproducent i några Miyazakifilmer.

Som en parallell kan man se brittiska Aardman Animations som bland annat gjort de populära Wallace & Gromit. De är kända för sina i grunden 'enkla' leranimationer där t o m själva fingeravtrycken syns på figurerna, en påtaglig insikt i det oerhörda hantverket bakom. I samarbete med det stora amerikanska bolaget DreamWorks gjordes sedan “Bortspolad”. Där "leranimationerna" istället skapades i datorer. Aardman förklarade att beslutet att göra allt digitalt berodde på svårigheten att göra vatten manuellt, vilket är ett avgörande inslag i filmen.

Att vara nyskapande är en sak. Att behålla sin position i en värld styrd av marknadskrafter en annan. Det gäller mode, musik, film och all annan kultur. Underground och udda strömningar fångas upp av de som har mer pengar och blir mainstream. Animefilmer var till en början låg-

budgetproduktioner skapade av entusiastiska animatörer.

I grunden handlar det förstås om de ekonomiska villkoren. Det kostar att göra animerad långfilm. Inte minst med klassisk manuell teknik. Miyazaki och alla hans medanimatörer målar fortfarande det mesta för hand till hans filmer samtidigt som ny teknik underlättar och möjliggör att konsten utvecklas

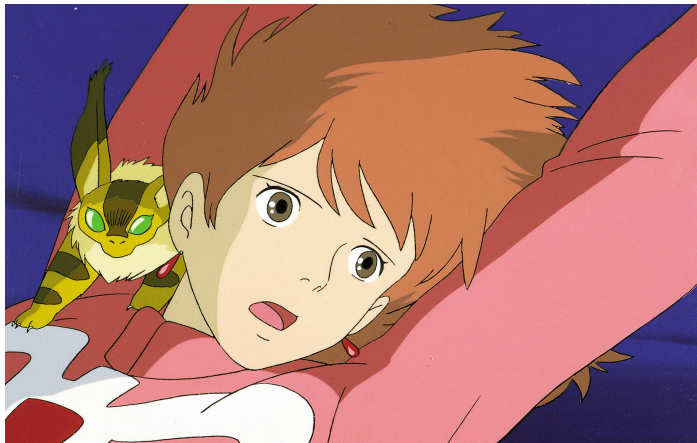
- Animerad film har på många sätt varit synonymt med Disney sedan 40-talet. Nu börjar utbudet se annorlunda ut. Inte bara finns det mycket mer animerad film på bio. Varje barn har förmodligen en uppsjö av egna filmer hemma som de kan titta på precis när de själva önskar. Vilka filmer har ni själva vuxit upp med? Finns det några filmer som betytt särskilt mycket och som ni delar med era vänner?

- Hur uppfattar ni Miyazakis filmer i jämförelse med annat? Vad skiljer dem från det ni sett innan? Vad är det bästa med animerad film?

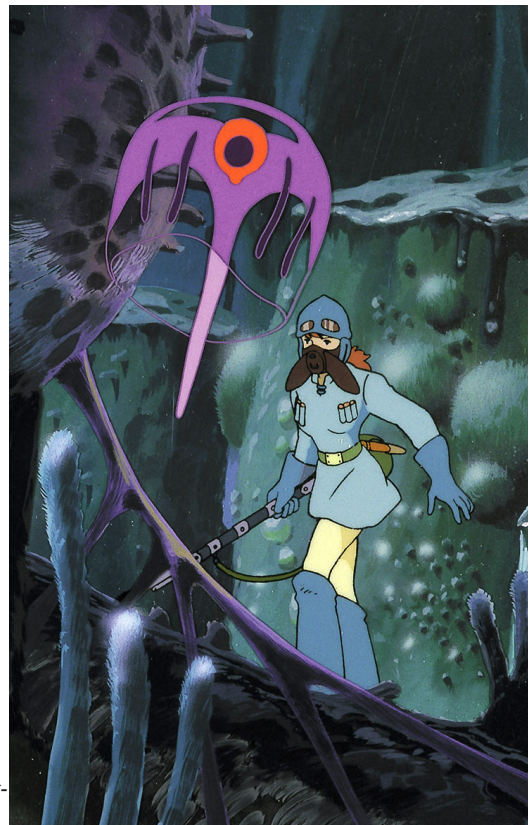
- Hur märker man att de dominerande filmbolagen tagit intryck av mer undergroundproduktioner? Hur behåller man sin konstnärliga integritet? Med Miyazaki och Aardman i tankarna, fundera över hur man kan balansera en önskan om att behålla ett hantverk samtidigt som man utnyttjar tekniska landvinningar för att förbättra konsten. Vad kan vara vunnit med samarbeten? Vad kan gå förlo- rat?

Miyazakis universum

Miyazakis värld är ett universellt kosmos med influenser från hela världen. Ett geografiskt hopkok spetsat med fantasi. Vi befinner oss sällan specifikt i Japan eller något annat identifierbart land utan influenser kan härröras från allt från medelhavsländer, till centraleuropeiska storstäder och till en storslagen natur som för tankarna till

Regissören
Hayao Miyazaki tv.

Alperna. När Miyazaki inte fick rättigheterna att animera "Pippi Långstrump" hade han ändå inspirerats så pass att både Visby stad och Kungsgatan i Stockholm finns att skönja i "Kikis expressbud".

Skildringen av tiden är ofta uppluckrad, både vad gäller miljöer, föremål eller platser. Medeltid, sekelskifte eller framtid finns som influenser eller som tydliga markörer. Inte sällan blandas dessa då filmerna utspelar sig i flera samtidigt pågående världar eller världar där fönster mot andra epoker ständigt är öppna. Det är som att animationens möjligheter hela tiden tvingar Miyazaki att tänja de estetiska gränserna.

I de flesta av hans filmer är tekniken och maskinerna ett påtagligt inslag. Särskilt flygande sådana. De må vara en enkel kvast, eller något flygande djur men särskilt flygmaskiner av olika fason ligger honom varmt om hjärtat. Ofta är de en kombination av high-tech och 'low-tech'. De ser ut att vara av olika skrotdelar eller av material man inte tänker sig lämpade för aeroteknik men de har ofta också avancerade transformationsegenskaper som gör de användbara till de mest osannolika saker.

I "Nausicaä" förekommer en uppsjö av flygverktyg. Från prinsessans glidflygande "Mås" som hon nästan ingår symbios med, till stridsskepp och flervåningars flygfarkoster som tycks mest lämpade för rymdfärder. Med dessa flygfordon tar sig människorna både horisontalt och vertikalt mellan filmens olika berättarplan och miljöer. Och de används både i fredliga syften och krigssituationer. Men flygandet står ändå främst för en känsla av frihet.

Myter, sagor och folkloristiska inslag, både japanska och från andra delar av världen är ett annat återkommande tema hos Miyazaki.

Huvudrollsinnehavarna, som företrädesvis är unga

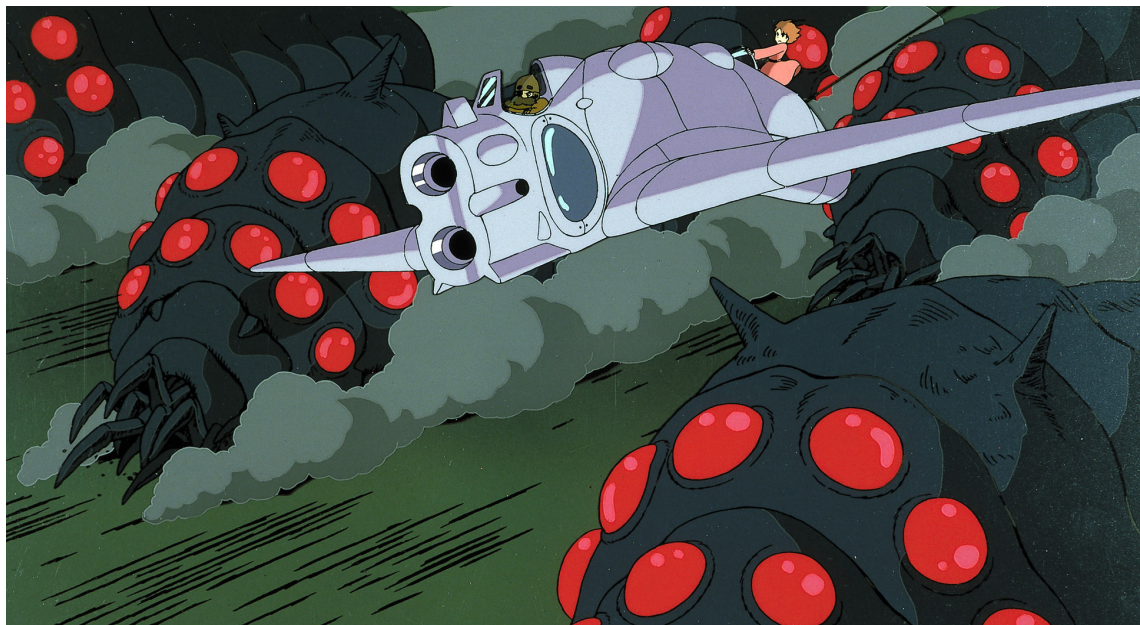
flickor, äger eller vinner magiska krafter, eller kommer i kontakt med magiska varelser, väsen och häxor. Den magiska världen återfinns oftast i kontakt med naturen som är ett annat favorittema. Precis som i "Nausicaä" handlar det ofta om en natur förstörd av människorna och hur den i någon mån tar hämnd eller visar sitt missnöje.

I "Spirited Away" spyr en vattenande upp alla föroreningar som människan orsakat, i "Min granne Totoro" skymtas ett nedsmutsat vattendrag och i "Nausicaä från Vindarnas dal" är en av grundkonflikterna de förödande konsekvenserna av människans miljöförstöring.

Men den något pessimistiska synen uppvägs av den omutliga tro på det goda som filmernas hjältinnor, precis som Nausicaä, besitter. Med en buddistisk grundfilosofi om ett kontinuerligt andligt förhållningssätt och tron på att människans goda handlingar i längden kan skapa en förändring, förmår Miyazaki förmedla viktiga budskap utan stora moraliska åthävor.

Miyazakis animationer liknar ingen annans. Inte ens annan japansk anime. Med sina traditionella tidskrävande arbetsmetoder och egna estetik har han skapat en helt egen igenkännbar stil. En fantasifull mix av saga, fantasi och civilisationskritik. Till skillnad från mer traditionella animerade långfilmer är filmerna dramatiskt komplexa och dramaturgin snarare lik spelfilmens. Scenernas uppbyggnad liknar också mer spelfilmens. Olika skeenden får ta tid och visas ur perspektiv som levandegör och förverkligar. Reaktionerna syns i personernas mimik och även om de inte är extremt detaljerade får man en känsla av att personerna 'agerar' som skådespelare snarare än som påhittade figurer.

Huvudpersonerna är oftast kvinnliga och står i specifik förbindelse med de fantasifulla och starkt besjälade djur

som 'befolkar' filmerna. Något som tydligt manifesteras i "Nausicaä", som fått sig namn från prinsessan i Homeros "Odysseen", hennes förmåga att kommunicera med de skräckinjagande insekterna. I sin tur baserat på en mytologisk japansk hjältinna.

- Hur skulle ni beskriva Miyazakis värld och stil så som den är framställd i "Nausicaä från Vindarnas dal"? Hur skiljer sig personernas sätt att agera från en klassisk disneyfilm? Hur uppfattar ni den kvinnliga huvudkaraktären? Har hon andra egenskaper än en manlig motsvarighet skulle ha? Vilka associationer får ni efter att ha sett "Nausicaä", när det gäller tidsepok, estetik eller annan genrefilm?
- Det är också lätt att få associationer till andra när man ser Miyazakis filmer. Man skulle kunna se att de påminner om Monty Python-animatören Terry Gilliams virvlande teckningar. Eller svenske Per Åhlns, som gjort "Resan till Melonia" och "Dunderklumpen" till exempel. Hur skulle ni beskriva den animerade värld som Miyazaki målar upp i "Nausicaä"? Som en undervattensvärld, ökenlandskap, framtidsdystopi...?
- Precis som många animerade filmklassiker bygger Miyazakis värld på en kamp mellan gott och ont. Men den är långt ifrån svartvit. Istället komplicerar han begreppen och söker en förståelse för alla parter i de många konflikter som uppstår. Förutom Nausicaä själv blir det svårt att dela upp de människor vi möter som vare sig genuint goda eller onda. Han arbetar också förutsättningslöst med manuset och har inte i förväg bestämt hur slutet skall se ut. Fundera över hur Miyazaki arbetar för att utmana och omvärdera våra sympatier. Vilka budskap upplever ni att han vill förmedla?

En postapokalyptisk ekologisk allegori

"Nausicaä" är en dystopi om världens tillstånd tusen år efter den stora katastrofen. Inte bara har mänskligheten

utarmat jorden och förorenat den. De enklaver som återstår efter "de sju dagarnas eld" fortsätter att bekämpa varandra och gör fåfänga försök att tukta naturen och de muterade djur som nu tagit herraväldet. Naturen har svarat aggressivt med att låta en giftig djungel och ett försurat frätande hav i det närmaste omöjliggöra mänsklig överlevnad och gasmask är ett måste om man befinner sig för nära denna skog.

Men inte ens ett raserat ekosystem hindrar de olika folken från att planera den ultimata striden där den sedan tusen år gömda jättekrigaren, en biokemisk gigant ska användas. Kampen om makten över detta monster är en av drivkrafterna i filmen och ett lika stort hot som insekterna och den giftiga skogen. I Vindarnas dal försöker man hålla sig utanför stridigheterna och man har bibehållit sin respekt för naturen. Endast där finns det rena vindar som håller kvarnar i rullning och luften fri från giftsporer.

Med tanke på att krocken mellan civilisation och natur är ett återkommande tema är det svårt att inte betrakta också "Nausicaä" som en starkt symbolisk berättelse. En betraktelse över människans oförmåga att värna naturen och hennes tendens att utmana dess och sin egen överlevnad. Vi bevittnar hur naturen tar sin hämnd mot en egoistisk mänsklighet som bara utarmat dess tillgångar utan att bry sig om konsekvenserna.

För den japanska publiken finns det några aspekter av filmens allegoriska berättande med en extra stark laddning. Varje japan som ser filmen ser en glasklar koppling mellan jättekrigaren och de atombomber som släpptes över Hiroshima och Nagasaki under det andra världskriget. Japan är det enda land som fått uppleva de fruktansvärda konsekvenser som atomkriget medför. Och vi kan alla självfallet läsa in det kalla krig som en gång har rått mellan öst och väst och som nu fått aktualitet i och med Nordkoreas provsprängningar av kärnvapen. Men kopplingen mellan vatten, miljön och giftet ger också en association till Minimata-katastrofen på sextioalet där större delen av befolkningen i en by drabbades av fruktansvärda genetiska skador och många dog efter ett långvarigt utsläpp av kvicksilver i havet.

Trots att "Nausicaä" skapades för tjugofem år sedan, (1984) är den skrämmande aktuell. Det ligger nära till hands att se Nausicaä som en allegori över människans övergrepp på en natur som hon skall leva i harmoni med. Över hennes brist på respekt för annat levande och hennes jakt på makt och tendensen att skapa totalitära stater.

- Hur tolkar ni denna ekologiska allegori? Som ett straff för mänsklighetens föroreningar, hennes vilja att leka Gud i form av genmanipuleringar av grödor och djur? Eller något annat? Även om man inte som japanerna har en historia där kärnvapen varit en realitet - så vad kan den säga oss om vapenmakt och faran i att ha vapen som man inte kan hantera?

Rädslor

Grunden till problemen och konflikterna i "Nausicaä från Vindarnas dal" finner vi i de rädslor som människan har. Rädslan för naturen, djur som löper amök och rädslan för människor från andra kulturer. Nausicaä visar att genom att trotsa sina rädslor kan man vinna förståelse och harmoni.

Hon fruktar inte djungeln på samma sätt som andra. Istället undersöker hon nyfiket dess uppbyggnad och skapar ett eget laboratorium för att forska hur djungelns invånare lever. Hon förstår så småningom att djungeln genom att ta upp gifter som människan släppt ut snarare renar och skapar någonting bättre.

Inte heller räds hon insekterna och i synnerhet inte de gigantiska ohmuerna. Flera gånger visar hon prov på respekt och empati då hon konfronteras med djuren. Hon talar till dem, ber om ursäkt om hon gjort fel och lyckas därigenom neutralisera de farliga situationerna.

Samma diplomati försöker hon tillämpa på de människor hon möter men det visar sig vara betydligt svårare.

De präglas av rädslan för den andra parten och för den natur som hotar att utplåna dem. För dem ligger svaret i ökad makt och demonstrativt vapenskrammel.

Både torumekerna och folket från Pejite har en oförsonlig hållning. De litat inte på de andra. Prinsessan Kushana visar tydligt att hon, trots att hon räddas av Nausicaä, inte är hennes vän. Rädslan att förlora makten driver henne att använda sig av det ultimata domedags-vapnet; den apokalyptiska jätekrigaren. Hennes beslut visar sig vara helt vansinnigt.

- "Nausicaä" handlar om att varken ge efter för sina rädslor eller för civilisationens destruktiva krafter. Nausicaä visar att genom öppenhet, empati och respekt vinner man sina vänner och genom samarbete över gränserna blir man stark. Hur visar Nausicaä i handling att hon försöker bemästra sina rädslor? Hur reagerar djuren respektive människorna när hon försöker bryta ner dessa murar?

- Om vi ser på vår egen verklighet där vi ofta demoniserar djur och natur som något farligt och oförklarligt, vad gör rädslan med oss människor? Vad fruktar ni själva mest av allt vad gäller jorden och framtiden?

- Miyazaki visar också genom porträtten av sina karaktärer att hat och hämnd har sina förklaringar, om än inte alltid rationella. Hur beskrivs människorna? Vilka sympatiska eller osympatiska drag har de?

Produktionsuppgifter

Japan 1984

Originaltitel: Kaze no tani no Naushika

Producent: Isao Takahata

Manus & regi: Hayao Miyazaki

Klippning: Naoki Kaneko, Tomoko Kida

Originalmusik: Joe Hisaishi

Ljud: Kazutoshi Sato

I rollerna (röster)

Nausicaä - Sumi Shimamoto

Kung Jihl - Mahito Tsujimura

Kushana - Yoshiko Sakakibara

Lord Yupa - Gorô Naya

Mito - Ichirô Nagai

Kurotawa - Iemasa Kayumi

Asbel - Yôji Matsuda

Rastel - Mîna Tominaga

Tekniska uppgifter

Speltid: 115 min

Format: 1,85:1

Ljudsystem: Optisk mono

Censur: Från 11 år

Svensk premiär: 17 april 2009

Distributör

Folkets Bio, Box 17099, 104 62 Stockholm Tel 08-545 275 20, fax 08-545 275 27 epost info@folketsbio.se. www.folketsbio.se

Redaktion: Andreas Hoffsten, Barn & Ungdom, Svenska Filminstitutet, juni 2009